

A.D. Sertillanges – kršćanski humanist 20. stoljeća

Hrvoje LASIĆ

Sažetak

Prigodom 50. obljetnice smrti A.D. Sertillangesa, istaknutog francuskog dominikanca, filozofa, teologa i humanista, autor članka osvrće se na burni život i na brojna filozofska i teološka djela toga vrsnoga kršćanskog mislioca dvadesetog stoljeća. Posebno ističe njegov prinos u zbližavanju moderne filozofije i kršćanstva, njegov neumorni rad na povezivanju ljudske mudrosti i ljudskih postignuća s Božjim stvaralačkim djelom i njegovim planom, kao i na stvaranju jednog humanijeg svijeta na kršćanskim načelima, polazeći od toga da je samo na njima moguće graditi bolji i ljudskiji svijet, jer samo ona jamče sva ljudska prava, poštivanje i dostojanstvo svake osobe.

Uvod

U proučavanju kršćanske misli u dvadesetom stoljeću smatramo nezaobilaznim A.G.D. Sertillangesa, dominikanca, francuskog filozofa, teologa i humanista, čiju 50. obljetnicu smrti obilježujemo upravo ove godine. Antonin Gilbert Dalmace Sertillanges rodio se 17. studenog 1863. u Clermond–Ferrandu, rodnom mjestu poznatog Pascala, a umro u Sallanchesu, 26. srpnja 1948. U Dominikanski red stupio je g. 1883. u Bellmontu (u Španjolskoj), jer je Francuska dominikanska provincija g. 1880. bila prognana iz Francuske, a uskoro je došlo i do razdvajanja Crkve od države (1904–1905); za svećenika je zaređen g. 1888., a g. 1890. profesor je teologije u Korbari (Korzika). Utemeljenjem *Revue Thomiste* (Tomističke revije), g. 1893. postaje njezin tajnik te član uredništva *Revue Bénédictinne* (Benediktinske revije); od 1900. do 1922. profesor je moralne filozofije na *Institut Catholique* (Katoličkom institutu) u Parizu; 1915. Sertillanges preuzimlje uredništvo *Revue de la jeunesse* (Revija mladeži), koju je osnovao Mathieu Barge (1878–1926) 1909. godine, i daje joj novo ime: *Revue des jeunes* (Revija mladih).

Uz predavanja moralne filozofije na Katoličkom institutu u Parizu, redovito održava političke i nacionalne govore u Madeleinei i objavljuje ih pod naslovom: *La vie héroïque* (Herojski život). Godine 1918. postaje član *Académie des sciences morales et politiques* (Akademije moralnih i politi-

čkih znanosti) u Parizu. Poslije smrti kardinala Amettea, nadbiskupa Pariza (1920.) i pape Benedikta XV. (1922.), pokrenut je u Rimu proces protiv jednog od Sertillangesovih govora, na kojem je Sertillangesu bilo zabranjeno javno nastupanje (1917–1922), i naređen izgon iz Francuske, koji će potrajati sve do g. 1939., kada na zagovor učitelja Reda, M.S. Gilleta, papa Pio XII. odobrava Sertillangesu povratak u Francusku. U vrijeme progonstva Sertillanges nije ostao neaktivan. Godine 1923. predaje na Biblijskoj školi u Jeruzalemu; od 1924. do 1928. predaje teologiju i socijalni moral u samostanu studija Lionske dominikanske provincije u Ryckholtu (Nizozemska); a od g. 1929. u svojoj vlastitoj provinciji u Saulchoiru (Kain, près de Tournai – Belgija). Ukupno, Sertillanges je proveo dvadeset četiri godine izvan domovine.

Sertillanges je bio plodan pisac; njegov znanstveni opus obuhvaća brojne naslove, bilo da je riječ o knjigama ili o člancima, studijama, osvrtima i govorima iz područja filozofije, teologije, prirodnih, društvenih i duhovnih znanosti. Prijateljvao je s mnogim francuskim znanstvenicima svoga doba: Henrijem Bergsonom, Claudeom Bernardom, Mauriceom Blondelom. O Bergsonu je objavio tri knjige: *Henri Bergson et le Catholicisme* (1941.) (Henri Bergson i katolicizam); *Avec Henri Bergson* (1941.) (S Henrijem Bergsonom); *Lumière et Périls du Bergsonisme* (1943.) (Svjetlo i opasnosti bergsonizma), a o Claudeu Bernardu: *La Philosophie de Claude Bernard* (1944.) (Filozofija Claudea Bernarda); *L'Introduction à l'étude de la Médecine expérimentale de Claude Bernard* (Uvod u studij eksperimentalne medicine Claudea Bernarda). Sertillanges je jedan od vodećih neotomista ovog stoljeća u Francuskoj.¹

Nakon putovanja po Italiji, godine 1896., Sertillanges piše svoje prvo djelo o umjetnosti pod naslovom: *Un pèlerinage artistique à Florence* (Umjetničko hodočašće u Firencu). Od 1900. do 1922. Sertillanges usredotočuje svu svoju pozornost na svjetska zbivanja i ulaže sav svoj napor u proučavanju Tomine filozofske i teološke misli, uspoređujući je istodobno sa suvremenim filozofskim pravcima, posebice s razvojem kantizma i agnosticizma. Rezultate svoga rada objavljuje u nekoliko knjiga: *La preuve de l'existence de Dieu et l'éternité du monde* (1898.) (Dokaz za Božju opstojnost i vječnost svijeta); *Les sources de la croyance en Dieu* (1903.) (Izvori vjervanja u Boga); *Agnosticisme et antropomorphisme* (1908.); *Saint Thomas d'Aquin* (2 vol., 1910.); *La philosophie morale de S. Thomas d'Aquin* (1916.) (Moralna filozofija sv. Tome Akvinskog).

Glavne i omiljene teme o Bogu i ljudskoj opstojnosti neprestano su prisutne u Sertillangesovim djelima. Tako g. 1926. piše svoju raspravu o Bogu u tri sveska, a g. 1927. o Stvaranju. Na temelju prijevoda i komentara *Sum-*

1 Usp. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, IX., Herzberg 1995., str. 1464–1466.

ma teologiae svetog Tome Akvinskog, nastaju Sertillangesova značajna djela: *Les grandes thèses de la philosophie thomiste* (1928.) (Glavne teze tomističke filozofije), *Dieu ou Rien* (2 sv., 1933.) (Bog ili Ništa), *Le Christianisme et les philosophies* (2 sv., 1939–1940.) (Kršćanstvo i filozofije), *L'Idée de création et ses retentissements en philosophie* (1945.) (Ideja stvaranja i njezini odjeci u filozofiji), *Le problème du mal* (2 sv., 1949–1951.) (Problem zla). Osim dva veća izrazito apolegetska djela: *Cathéchisme des Incroyants* (2 sv. 1930.) (Katekizam nevjernika); *Dieu ou Rien*, napisao je još neka manja djela: *L'Incroyant devant la Foi* (1937.) (Nevjernik pred vjerom); *Le Catholique devant l'Incroyant* (Katolik pred nevjernikom); *Hommes, mes frères* (1940.)² (Ljudi, moja braća) i *Athées, mes frères* (1941.) (Ateisti, moja braća). Sertillanges je napisao i nekoliko djela o Isusu, Crkvi i njezinu poslanju – *L'Eglise* (1931.) i *Le Miracle de l'Eglise* (1933.); *Jésus* (1924.)³

Sertillanges se bavio i socijalnom tematikom društva i napisao je nekoliko djela: *Le patriotisme et la vie social* (Patriotizam i socijalni život); *Socialisme et christianisme* (Socijalizam i kršćanstvo); *La politique chrétienne* (Kršćanska politika); *Féminisme et christianisme* (Feminizam i kršćanstvo); *La famille et l'Etat dans l'éducation* (Obitelj i država u odgoju). Njegovi estetski i umjetnički radovi zavrjeđuju pozornost: *L'Art et la Morale* (Umjetnost i moral); *L'Art et l'Apologétique* (Umjetnost i apologetika); *Un pèlerinage artistique à Florence* (Umjetničko hodočašće u Firencu); *L'art chrétien* (Kršćanska umjetnost).

Ništa manje nisu vrijedna njegova djela religijskog sadržaja: *La vie catholique* (2 sv.) (Katolički život); *La vie intérieure* (2 sv.) (Nutarnji život); *Les spiritualités* (Duhovnosti); *Oraison et Mystique* (Govor i mistika); *Les idées et les jours* (2 sv.) (Ideje i dani); *Le sermon sur la Montagne* (Govor na gori); *Les sept sacraments de l'Eglise* (Sedam sakramenata Crkve);⁴ *La Prière* (Molitva); *Les fins humaines* (Ljudski ciljevi); *Ce que Jésus voyait du haut de la Croix* (Što je Isus vidio s križa). Svoje metode i uvjete znanstvenog rada Sertillanges je iznio u djelu: *La vie intellectuelle* (1921.) (Intelektualni život)⁵ i *L'Orateur chrétien* (1931.) (Kršćanski govornik). Od du-

2 A.D. Sertillanges, *Hommes, mes frères*, Gallimard, Paris 1940. – prevedeno i na hrvatski u: *Duhovni život*, god. XIII., knjiga 13 (Zagreb 1941.), str. 225–285.

3 A.D. Sertillanges, *Jésus*, Gabalda, Paris 1924. – prevedeno i na hrvatski: *Isus. Razmatranja o Spasitelju*, HKD sv. Jeronima, Zagreb 1943.

4 Prevedeno na hrvatski u: *Duhovni život*, god. XI. (1939), str. 289–295; god. XII. (1940), br. 1, str. 20–28; br. 2, str. 97–104; br. 3, str. 150–159, 210–219; god. XIII. (1941), br. 1, str. 29–35; br. 2, str. 97–106; br. 3–4, str. 169–178.

5 A.D. Sertillanges, *La vie intellectuelle. Son esprit, ses conditions, ses méthodes*, Desclée et Cie, Paris 1921. – To je djelo također prevedeno na hrvatski pod naslovom: *Intelektualac*, dominikanska naklada Istina, Zagreb 1942. Ovdje navodimo još dvije stvari koje su prevedene od Sertillangesa: »Prirodna i nadprirodna Objava«, u: *Život*, god. XIV, br. 9 (1933), str. 387–391. – Riječ je o elegiji u čast svetom Albertu Velikom prigodom njegova

hovnih spisa u prvom redu valja istaknuti Sertillangesove duhovne meditacije: »deset minuta duhovne kulture dnevno«: *Notre vie* (1926.) (Naš život), *Recueillement* (1934.) (Sabranost), *Affinités* (1935.) (Afiniteti), *Devoirs* (1936.) (Dužnosti), *Spiritualité* (1938.) (Duhovnost).⁶

Širinom, snagom i suptilnošću svoga duha Sertillanges je doista pravi intelektualac. U svojoj općoj izobrazbi polazi od spoznaje bića koje s pomnjom promatra i čiji ritam života pozorno osluškuje. Poput njegova učitelja svetog Tome Akvinskog razmišlja o najnižem biću i s pomoću umovanja dolazi do čovjeka, do punine bitka, nad-bitka, do najstvarnijeg i najsavršenijeg Bića – Boga. U svemu što postoji otkriva misao koja ga vodi do vrhovne Misli – Boga. Kao i za Lacheliera, za njega je Svemir misao koja ne misli samu sebe, nego ovisi o Misli koja sebe misli, a to može biti samo Bog (*Dieu ou Rien*, str. 83). Sertillanges promišlja biće, čovjeka i svijet pod svim vidicima i raspravlja o svim pitanjima filozofije i vjere na vrlo jednostavan i suptilan način, obraćajući se sa svom kritičnošću onima koji ne vjeruju.⁷

U očima Sertillangesa svijet je djelo Božjeg uma, zato je čovjek pozvan da se razumski i humano odnosi prema njemu. Promišljajući bitak svijeta i narav njegova opstojanja Sertillanges dolazi do prvog Počela, do Pramisli. Motreći postojeći svijet čovjek postaje svjestan samog sebe. Na temelju suptilnosti i prigovora moderne filozofije Sertillanges spoznaje čovjeka i Boga, vidljivu i nevidljivu stvarnost. Tek s pravim razumskim shvaćanjem svijeta, sa sređenom dušom, u kojoj je um »*magna pars*«, čovjek može vratiti red u svijet i stvoriti mir u sebi i u ljudima. Stoga treba odgajati ljude koji će biti poslušni duhu, vođeni ne strastima, divljanjem podsvjesnih energija koje uzrokuju sukobe, ratove, katastrofe, boli, nego životom nadahnutim poslušnošću Duhu, predanošću Misli koja oblikuje svijet i rađa čovjeka koji je doista »svijet ovoga svijeta«.⁸

Po mišljenju J. Eterovića, Sertillanges je »učitelj i prorok novih vremena«, zagovornik Kristova neprolaznog nauka, apostol modernog doba u čijim je djelima potpuno došla do izražaja njegova intelektualna, filozofsko-teološka i umjetnička nadarenost. Posebno je bio zanesen naukom svetoga Tome, istraživao je njegovu misao i nastojao je približiti suvremenoj misli, proučavajući moderne filozofske sinteze u usporedbi s Tominom znanstvenom sintezom. Uvelike je cijenio filozofski napor francuskih filozofa njegovih suvremenika (H. Bergsona, Cl. Bernarda, M. Blondela) i pomagao im da

proglašenja Crkvenim Učiteljem gdje Sertillanges govori o znanju i vjeri. »Bergson apologeta«, u: *Život*, god. XXIII, br. 2 (1942), str. 207-215. To je Sertillangesov članak koji se nalazi u knjizi: *Henri Bergson. Essais et témoignages inédits*, recueillis par A. Béguin et P. Thévenaz, Neuchatel, (Švicarska) 1941.

6 Usp. *Dictionnaire de Spiritualité*, Fasc. XCII–XCIII–XCIV (1989), str. 668–671; usp. J. Eterović, »Uspomena na O. Sertillangesa, OP«, u: *Osoba i duh* (Madrid 1951.), god. III, br. 6, str. 109–112.

7 Usp. A.D. Sertillanges, *Intelektualac*, pogovor, str. V–VII. – napisao D. Čepulić.

8 *Isto*, str. IX–X.

iziđu iz labirinta na svjetlo, uvažavajući njihov pozitivni prinos u znanosti. Poput svetog Tome u njegovo vrijeme, Sertillanges je uvidio potrebu stvaranja jedne sinteze svega ljudskog i božanskog znanja i sam je neumorno radio na stvaranju »Sume« znanja dvadesetoga stoljeća sve do kraja svoga života 1948. godine, kad ga je zatekla smrt u 85. godini života.

Znanstveni i duhovni lik Sertillangesa, kršćanskog mislioca osvjetljen je u njegovu djelu: *La vie intellectuelle* (1921.) (Intelektualni život), koje je prevedeno na više stranih jezika, između ostalih i na hrvatski (1942.). U tom djelu Sertillanges upozoruje na bitne odrednice ljudskog bića. Čovjek kao misaono biće treba biti u službi Istine. Razuman čovjek treba voditi ljude k Istini; doći do istine može samo ako nauči ponizno oslušivati stvarnost oko sebe i u sebi, ako umom i srcem zaroni u svijet istina, ako se trudi upoznati svijet, sebe i Boga. Samo tako se može više približiti Istini, priopćiti Istinu svijetu i njome usrećiti one koji žive u tami. Osama je umniku prijeko potrebna za promišljanje i spoznaju Istine. Tek u tišini čovjek je sposoban spoznati sebe i Boga koji mu govori u šutnji. Do Istine se ne dolazi samo umom nego čitavim bićem, zato je u traženju Istine potrebna radišnost i ustrajnost, i samo tako se može postići prava spoznaja. To je pokazao Sertillanges svojim životom i znanstvenim radom.⁹

Sertillanges je, po mišljenju D. Žanka, jedan od najvećih suvremenih francuskih tomista, najplodniji od francuskih intelektualaca uopće kao filozof, teolog, sociolog, estetičar, moralist, liturgičar; uzoran je takmac Bergsonu i Bremond. Čovjekovo je životno poslanje da traži Istinu i služi Istini. Kao filozof Sertillanges sve svodi na sintetizirani studij općih načela koji omogućuju jasan uvid u sve tajne života i svemira; ističe važnost moralne srednosti cjelovitog čovjeka i širinom duha rješava teškoće na koje čovjek nailazi. Zato iz Sertillangesovih djela zrači optimizam i vjera u vrijednost čovjeka, njegove časti i dostojanstvo rada, vjera u ljudsku moć, duhovnu moć misaona čovjeka. Sertillangesov je »Intelektualac«, po mišljenju D. Žanka, »savršenstvo jednog duhovnog ekvilibrija, tipično čedo stare i slavne zapadno evropske kulture, kojoj korijenje siže u univerzalne dubine srednjovjekovnih 'suma' kad su svi europski intelektualci bili i teolozi i filozofi i *pro primo*, a onda sve ostalo«.¹⁰

U pisanju svoga djela *La vie intellectuelle*, Sertillanges je, kako sam piše u Predgovoru, bio nadahnut jednim pismom svetog Tome Akvinskog koje je uputio nekom svom subratu Ivanu i u njemu mu dao upute kako može doći do skrivenog blaga u znanosti. To Tomino pismo Sertillanges smatra neprocjenjivim po svom sadržaju, bez obzira da li je ono autentično ili nije. Sertillanges ga je preveo i izdao s Molitvama istog Učitelja.¹¹

9 Usp. Jacint Eterović, »Uspomena na O. Sertillangesa...«, *nav. dj.*, 109–112.

10 Usp. D. Žanko, »A.D. Sertillanges, intelektualac«, u: *Hrvatska smotra*, god. XI (1943), br. 2, str. 128–129.

11 Usp. A.D. Sertillanges, *Intelektualac*, predgovor, str. XI–XII.

1. Kršćansko filozofsko polazište - uvjet humanizma

Glede proučavanja filozofije religije i njezine uloge u spoznaji istine s kršćanskog stajališta, smatramo vrlo važnim A.D. Sertillangesa, francuskog filozofa i teologa, koji je uložio sve svoje umne sposobnosti i čitav život u promišljanje odnosa filozofije i vjere, da bi odgonetnuo smisao, određenje i sudbinu čovjeka i svemira.¹² Oduvijek je, a pogotovo danas, bilo raznih pokreta i pravaca, filozofskih sustava mišljenja i političkih djelovanja, koji su se svrstavali pod barjak »humanizma«, stavljajući na prvo mjesto čovjeka, njegova prava i slobodu. U tom se posebno isticao, u posljednje vrijeme, socijalistički humanizam koji je imao zadaću osloboditi trudbenike svih rasa i nacija od socijalnog ugnjetavanja i nejednakosti, te učvrstiti pravne slobode osobe i osigurati dostojanstvo čovjeka; zatim egzistencijalistički i materijalistički marksističko–ateistički humanizam. Svi ti »humanizmi« doživjeli su neuspjeh upravo zato što su premalo obratili pozornost čovjeku samom, čije su potrebe ne samo materijalne nego i duhovne naravi. U kojem je smislu kršćanstvo najsavršeniji oblik humanizma, Sertillanges je iznio u svojim brojnim djelima.

Primjerice, svom djelu: *Cathéchisme des Incroyants* (Katekizam nevjernika), Sertillanges pokušava protumačiti pojam religije. Za njega je religija spona kojom se ljudsko stvorenje povezuje s tajanstvenom Stvarnošću o kojoj se osjeća ovisnim zajedno s neposrednom okolinom u kojoj se nalazi i o čemu posve ovisi njegova sudbina. Povezanost ljudskog bića s tajanstvenom Stvarnošću, njegova sudbinska ovisnost, kao i ovisnost sredine u kojoj živi, upućuje na bitnu vezu između stvorenja i Stvoritelja. Na temelju toga autor zaključuje da je čovjek po naravi ne samo razumno nego i religiozno biće, premda to u pojedinim razdobljima svoga života i ne osjeća, a sve ono što se naziva »naravnom religijom« samo je filozofija obojena kršćanskom religioznošću. Tu se već nazire odnos filozofije i religije, njihova povezanost s obzirom na zajednički predmet istraživanja.¹³

Po mišljenju J. Souilhéa, Sertillangesovo filozofsko razmišljanje, kao i njegova učitelja sv. Tome, ima za polazište biće kao ono prvo što razum spoznaje. To znači da Sertillanges izlaže svojim suvremenicima prihvatljivi tomizam: bori se protiv pojmovne ili konceptualističke interpretacije sustava, a ističe realizam, stvarajući od univerzalnog razumljivu ideju čiji je izvor u najkonkretnijem biću, u Bogu.¹⁴ Tek pod pokroviteljstvom teologije bilo je moguće uspostaviti vezu između filozofije i vjere, budući da se teologija služi filozofijama u izvođenju i usustavljanju predmeta vjere u svjetlu svo-

12 Usp. H. Lasić, *Čovjek u svjetlu transcendencije. Nadnaravno određenje ljudskog bića*, FTI, Zagreb 1995., str. 159–188.

13 Usp. A.D. Sertillanges, *Cathéchisme des Incroyants*, Paris 1930., sv. I., str. 64–76.

14 Usp. J. Souilhé, *La Philosophie chrétienne de Descartes à nos Jours*, Paris 1934., sv. II., str. 143.

jih vlastitih načela, poštujući pri tomu samostalnost filozofije s obzirom na njezin predmet i metodu.¹⁵ Sertillanges se poziva na Tomina tri obilježja po kojima se postupak teologije bitno razlikuje od postupka filozofije. Prvo, teologija govori o samom Bogu, i o svemu ostalom u odnosu prema njemu, dok filozofija govori o samoj naravi i o čovjeku posebno, a o Bogu samo kao o njihovom uzroku. Drugo, s obzirom na predmet koji obrađuju, Toma drži da teologija i filozofija proučavaju iste stvari, ista svojstva stvari, samo što ih tretiraju na različite načine prema različitim načelima: u filozofiji prema vlastitim uzrocima fenomena; u teologiji u odnosu prema jedinom prvom Uzroku koji je promatran kao djelatan Prvi princip, kao uzor ili kao cilj. Treće, što se tiče metode proučavanja, filozofija proučava prvo prirodu i čovjeka, uzete u sebi, i to po svojim vlastitim načelima. To je redovit put kojim filozofija može doći do prvog Uzroka. Teologija, naprotiv, počinje s Bogom koji je istodobno prvi predmet i njezino svjetlo, zatim prelazi na stvaranja koja očituju Boga i na nj se odnose.¹⁶

Nema sumnje, Sertillanges slijedi utrti put sv. Tome u filozofiji i u teologiji. Za njega je Toma jedan od najnadarenijih mislilaca u povijesti filozofije, a treći dio »Teološke sume« za nj je glavno djelo u kojem najviše dolazi do izražaja Akvinčeva filozofija. U svojim filozofskim djelima Sertillanges želi izložiti filozofiju sv. Tome, pokazati dosljednost i učinkovitost njegovih principa otvorenih prema svim aspektima stvarnosti; sučeliti filozofiju s kršćanstvom i ispitati njihove odnose.¹⁷

S obzirom na evanđelje i formiranje filozofske misli pod njegovim utjecajem, Sertillanges drži da se može lako utvrditi postojanje kršćanskog razdoblja filozofije, kao što postoje razdoblja opće povijesti svijeta. Isto tako smatra da moderna filozofija, kao i moderna povijest, barem u zapadnom svijetu, ima svoje polazište u »križu«, a svoj apsolutni pečat u Radosnoj vijesti. On je svjestan da je evanđelje kao početni čin samo po sebi strano svakoj filozofiji, jer mu je osnovna briga spasenje, tj. »kraljevstvo Božje« u dušama, kako u ovom tako i u drugom svijetu; a budući da je ono životni nauk, čovjeka je potrebno definirati po njemu samom i po njegovim bitnim odnosima prema svemu. Isto tako potrebno je definirati Boga, prvi Uzrok prema kojemu se sve odnosi, koji je sâm cilj, razlog koji opravdava razum;

15 A.D. Sertillanges, *nav. dj.*, str. 115.

16 *Isto*, str. 117. Ova tri obilježja o različitim postupcima teologije i filozofije nalaze se u Tominom djelu: *Summa contra gentes*, L. II, c. 3; usp. T. Akvinski, *Suma protiv pogana*, sv. I (knj. I–II) – latinsko–hrvatski tekst, preveo A. Pavlović, KS, Zagreb 1993., knj. II., pogl. 3–4.

17 Usp. A.D. Sertillanges, *La Philosophie de S. Thomas d'Aquin*, Paris 1940., sv. I., str. 4–10. U tom djelu autor želi pokazati kako je Tomina filozofsko–teološka znanost nastala na temelju Aristotelova *Organona* i na arapskoj znanosti formiranoj na idejama grčke i prvenstveno Aristotelove filozofije. Za njega je Toma jedan od rijetkih mislilaca koji se zna služiti raznim znanstvenim dostignućima, ne prenoseći samo njihov sadržaj nego i stvarajući sam nešto novo na temelju Istine koja u svojoj biti ne ovisi o ljudskom mišljenju.

živi zakon koji opravdava razum; živi zakon koji opravdava djelovanje i tako osigurava ishod.

Sve su to, po mišljenju Sertillangesa, filozofska pitanja, bez obzira na ime koje im se pridaje i na odnos koji ih formira. Tako je sa svakom religijom. Tek kad se razvije, ona nudi duhovnu konstrukciju gdje se duhovno upotrebljava za usustavljanje stvarnoga, nadilazeći osjetno a to je osnovni predmet filozofije.¹⁸ U tom smislu katolicizam ima odlučnu filozofsku vrijednost zahvaljujući svojoj dogmi, izraženoj u njezinim raznim odrednicama, njezinoj općoj inspiraciji i njezinim maksimama. Krist, u kojem su skrivena sva blaga mudrosti i znanja (Kol 2,3), nema potrebu filozofirati da bi bio prosvjetljen (2 Tim 1,10). Njegova rješenja bez posebne logike sadrže u sebi svoju istinu i neizmjerljivo bogatstvo.¹⁹

S pravom se, po mišljenju Sertillangesa, može reći da kršćanstvo ima više prave filozofije nego bilo koja druga filozofija i više prave razumnosti nego bilo koji racionalni sustav. Za kršćanstvo se može reći da je bogatstvo svjetla, jer je samo kraljevstvo Božje. Oni koji to ne vjeruju, trebali bi barem priznati da se »božansko«, donekle, kako ga određuju, tu očitovalo u neusporedivoj širini i da je trebalo, pa bilo to i kroz ekstra-filozofske putove, utjecati na filozofiju. Crkvu zanima samo istina. Zapravo samo kršćanstvo je istina koja zavrjeđuje dublju spoznaju stvarnosti. Zato kršćanska filozofija nastoji biti što jasnija i o biću, jer je njezin najviši cilj Biće. Ona brani vjeru protiv racionalista, ali i razum protiv fideista; a isto tako, dalje je od materijalizma nego idealizma, i u biti se opredjeljuje za apsolutnu transcendenciju Boga, kao i za njegovu imanenciju.²⁰

Koliko god misterij bio nedokučiv, on, prema Sertillangesu, osvjetljuje na svoj način stvarnost. Nauk o Utjelovljenju velika je katolička istina. To je temelj na kojem se sve temelji: »U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Riječ bijaše Bog (...) i Riječ je tijelom postala i prebivala među nama« (Iv 1). To je za kršćanina izvrstan događaj; točka obrazloženja svega stvarnoga, svega što postoji: Boga, čovjeka, njihove veze, određenja koje je pobožanstvenjenje ljudske naravi i njezino uzdignuće do samog izvora; svemira i civilizacije, čija je uloga, kako reče Bergson, »stvoriti bogove«; to je skriveno svjetlo koje se pojavljuje širenjem milosti ujedinjenja u individualnim krepostima, u darovima; javno svjetlo Crkve i njezina svjetovnog utjecaja, djelovanja u svim područjima života. Jednom riječju, ta je Mudrost izvanredni dobitak za filozofiju. Utjelovljenjem Bog prodire u svoje stvore-

18 Usp. A.D. Sertillanges, *Le Christianisme et les philosophies. Le ferment évangélique, l'élaboration séculaire, la synthèse thomiste*, Paris 1940., sv. I., str. 7–8.

19 *Isto*, str. 9–10.

20 Svoje mišljenje autor potkrepljuje tvrdnjom H. Rittera prema kojoj kršćanstvo kao religija nije izvršilo negativan utjecaj na filozofiju, kao što to pretendiraju pojedini povjesničari, nego joj je dalo novi zamah predlažući joj nove teme, otvarajući sva vitalna pitanja i zahitjevajući dublje istraživanje (usp. str. 14).

nje povezujući materiju i duh da bi istodobno sve transformirao i doveo do savršenosti, da bi stvorenje na neki način poistovjetio s njegovim Principom. To je za Sertillangesa najviša filozofska tema čija je važnost golema.

Pascal je sve podložio ovoj temi: sve po Isusu Kristu bilo je njegovo životno geslo. Tako filozofirati znači izabrati određenu viziju svijeta (W. James); a Nietzsche će reći usprkos svojoj pobuni protiv Boga, ono što je davno prije njega znao Aristotel, da vrh i podnožje ustvari čine jedno. Drugim riječima, svemir je ujedinjen, orijentiran, magnetiziran, dobitnik životnog poleta koji obnavlja svoj izvorni dinamizam, spreman njime se koristiti, i za usustavljenje, zahvaljujući toj vatri koja pokreće i koja ne ostavlja ni jednu točku svemira bez svjetla.²¹

Onaj koji može reći: »Ja sam Put, Istina i Život«, sposoban je voditi k filozofiji i svemu ostalom. On nosi u sebi sve probleme i njihova rješenja; On je onaj koji otkriva samog sebe i govori; objavitelj i sama Objava. On je Bog, čovjek, materija, duh u njihovom misteriju i u njihovoj naravnoj jasnoći, čekajući budući sjaj; Sin Božji i čovječji; Sin Neba i Sin Zemlje, koji je u nebu, zar nije, kaže Sertillanges, sama filozofija u svom predmetu. To znači da može postati predmet znanstvenog istraživanja, filozofija u svom razvoju, misao informirana izvana, valja priznati, ali ipak oživljena i ovim činom transformirana. Štoviše, filozofija bi osiromašila kad joj religija ne bi u svakom razdoblju nešto pripočila. U tom smislu Sertillanges smatra kršćanstvo »nadahnućem« moderne filozofije čiji je osobni pokretač – čak i kod onih koji to ne znaju, ili koji to niječu i preziru – Isus Krist i njegov duh.²²

2. Autonomija filozofije u religiji

Glede vjere i autonomije filozofije, Sertillanges drži da se filozofija može bez opasnosti za svoju autonomiju uključiti u tumačenje vjere, jer se u filozofiji kao i u teologiji može imati povjerenja u vjerske istine. Filozofija ih uzima kao danost u kojoj otkriva vlastite principe, a zahvaljujući njihovom proučavanju i sama napreduje u svom razvoju. Zato se može s Pascalom reći za teologiju da je »središte svih istina« s kojima treba biti povezan, ako se želi održati i napredovati u istini. U takvim uvjetima potpuno je opravdano poznato Augustinovo polazište glede odnosa filozofije i vjere: »*fides quaerens intellectum, intellectus quaerens fidem*« kao najviši stupanj filozofije, ili Tomin izraz za filozofiju u odnosu prema teologiji: »*ancilla theologiae*« čiji će smisao Maritain poslije ponoviti u izrazu: »*la secrétaire générale de la théologie*«, koja ne može propustiti priliku a da se ne obogati svojim položajem u službi vrhovne vlasti.

Nema sumnje, teološko služenje filozofijom jača i izoštruje razum u njegovim vlastitim istraživanjima. Sertillanges ne samo da dopušta nego i za-

21 *Isto*, str. 15–16.

22 *Isto*, str. 17–19.

govara sretni utjecaj religije na filozofiju kao i njezino uplitanje u znanost, tj. uvođenje objavljenih čina istog principa vjere i teoloških metoda u normalno tkivo i proces filozofske znanosti. U tom smislu je Sertillanges shvatio i Blondelovu tezu: »*Non libera nisi adjutrix philosophia; non adjutrix nisi libera*«. Susret razuma i vjere na području istinitog ima svoju vrijednost samo ako je razum potpuno slobodan u svojim postupcima. Filozofija želi živjeti jedino postajući filozofskim duhom koji pokušava ići do kraja samog sebe i do kraja samih stvari, bez obzira na to što mu početni zamah dolazi od religije. Crkva je bila svjesna autonomije filozofije, zato ju je uvijek i priznavala. To je najbolje uočio sv. Toma kad je razlučio filozofiju od teologije i obrazložio njezino značajno mjesto u teologiji. Crkva razlikuje filozofiju od religije, kao i religiju od političke moći, što, na žalost, nisu činili niti danas čine poganski režimi stvarajući i oslanjajući se na svoje religije.²³

Filozofija bi se trebala baviti svime što postoji pa i vjerskim istinama koje govore o jednoj drugoj vrsti stvarnosti koja nadilazi ovu naravnu zbilju; jer ona se odnosi na sve; zadire u svaki problem i promatra svaki aspekt života, a to znači da joj je svojstveno baviti se i religioznom dimenzijom ljudskog bića. Upravo zato filozofija ne može sve reći, ali se svemu može približiti i o svemu raspravljati. Neki toga nisu bili svjesni, pa su govorili da je izgubljeno vrijeme razgovarati s filozofima o mudrosti (Atanazije); ali bilo je i onih koji su se izražavali pozitivno o filozofima, ističući kako oni uvijek uče a da nikad ne dospiju do potpune spoznaje istine (Tim 3,7). Po Sertillangesovu mišljenju, nadahniteljsko djelovanje Crkve, glede građe filozofije, započinje tamo gdje započinje filozofija, tj. s problemom istine i s problemom duha koji je organ i korisnik istine. Razum koji zahtijeva sigurnost svoga predmeta, najprije želi biti siguran sam u sebe; treba vjerovati u samog sebe, da bi moga ići dalje, a to je zapravo ono u čemu mu silno pomaže religiozno iskustvo. Ono što se može spoznati i sâm spoznavatelj jedno su u božansko–ljudskoj spoznaji. Bog, na neki način, stvara dvaput svoja bića: u njima samima i u nama; mi sami smo dvaput stvoreni; jer shvatiti istinito, znači stvoriti ga u nekom smislu i s njim se poistovjetiti.²⁴

Čovjek je pozvan da čuva ovaj neprocjenjivi dar spoznaje. Sertillanges upozoruje na opasnost u koju bi mogli upasti pozitivizam i realizam, ako se povežu sa skepticizmom. Tada bi oni zaniijekali vječno istinito i odbacili mogućnost metafizike. Kršćanstvo nudi svoje rješenje koje nadopunjuje sva druga rješenja platonskog realizma i idealizma. Onaj koji jest i koji je, kako kaže sv. Toma, silno i potpuno Biće, omogućuje našem duhu da, dosežući ga mišlju, otkrije podrijetlo bića. Sve ovisi o istom izvoru misli i bića, o Bogu.

23 Usp. *Isto*, str. 21. Izraz »*fides quaerens intellectum*« izvorno je Anzelmov, nalazi se u njegovom *Proslogionu* ili *Praemiumu*, temelji se na Augustinovoju nauci iznesenoj u »Epistola 120 ad Consentium 1,3«. Sertillanges ga pripisuje Augustinu, što je točno glede značenja ali ne i glede formulacije, str. 404., bilj. 14.

24 Usp. A.D. Sertillanges, *nav. dj.*, str. 27–34.

Zato Crkva poziva ljudski razum na uzdignuće jer je za to sposoban; taj poziv drži predmetom vjere. Na taj način Crkva ne misli umanjiti autoritet razuma, dapače, ona utvrđuje njegove temelje. I zna da je on kadar dosegnuti Boga, no ne u njegovoj biti adekvatno, nego s obzirom na njegovo postojanje i njegov odnos s drugim bićima.²⁵

Priopćenjem svog imena Mojsiju: »Ja sam onaj koji jesam«, Jahve očituje tajnu svoga bića u kojemu se kriju sve tajne čovjeka i svijeta. Nikakvo čudo što oko ove tajne postoje razna rješenja, dakako, nepotpuna, tako da nijedno od njih ne zadovoljava, postavljajući iznova nove probleme i stavljajući u pitanje Zakon zakona, Princip principa, čija neprobojna bit nadilazi svako znanje. Tajna Boga prvobitna je religiozna datost koja će s vremenom poprimiti u filozofiji oblik apsolutnog agnosticizma. Budući da je Bog iznad rodova i vrsta, ne može biti obuhvaćen nijednom definicijom. Spoznaja koju imamo o Bogu, tako dragocjenu za život, iznimno korisnu za filozofiju, osvjetljuje samu filozofiju poput svijetlog oblaka koji je pratio Izrael kroz pustinju; ona nas upravlja ali ne uvodi u samu tajnu Boga. Misleći Boga, možemo ga projicirati izvan naših kategorija i izraza s pomoću analogije kroz odnose učinka i uzroka, slike i transcendentnog Prototipa.²⁶

Po Sertillangesovom mišljenju, kršćanstvo ima izvrsnu ulogu u učvršćivanju ljudskog duha u spoznaji. Ono mu najviše osigurava povratak k prošlosti, čisti ga, ispunja i pomaže mu organizirati budućnost. Svoje polazište Sertillanges temelji na činjenicama postojanja stvari, razumnih stvorenja, Boga. Religija, definirajući njihove odnose, konstituira se u potpunu filozofiju što se tiče predmeta a ne principa i tehnike. Zaista, imati pravu spoznaju znači poznavati onoga kojeg je Aristotel nazvao najvišim Umom, Mišljenje Mišljenja. Jer sve što spoznajemo, spoznajemo povratkom na ono što omogućuje svaku spoznaju. Ono što ne postoji, ne može imati svoju vlastitu bit, granice i razmjere, osim u odnosu prema onom što je prvo i najviše. Biće se može imenovati samo u prisutnosti Boga, ili Bitka (M. Heidegger).²⁷

3. *Humanizam i kršćanski svjetonazor*

Kršćansko se poimanje čovjeka ne slaže s materijalističkim koje promatra čovjeka kao rt koji zapljuskuju valovi kozmičkog oceana; ne prihvaća ni panteizam koji gleda u čovjeku božanski prijelazni način kao sjećanje na vječno trajanje; odbacuje i pretjerani misticizam, koji, pod izlikom ujedinjenja, poistovjećuje više-manje dušu s njezinim principom u ovom ili onom svijetu; ne slaže se ni s idealizmom oživljenim u formama averoizma ili avicenzizma u srednjem vijeku, kao ni s hegelijanizmom, fihteizmom i neofih-teizmom; pogotovo se ne slaže s onim vrstama humanizma koje su povezane

25 *Isto*, str. 35–40.

26 *Isto*, str. 41–47.

27 *Isto*, str. 49.

s evolucionističkom idejom, čije je podrijetlo, bez sumnje, u vezi s vječnim. Po Sertillangesovu mišljenju, religiozna je misao objektivna, jer ona ne nastaje u funkciji nekog »*cogito*«, nekog unutarnjeg čina, nego na temelju primljene poruke (»*ex auditu*«), odakle joj dolazi niz predmeta, koje misao ne stvara, nego sabire.²⁸

Glede kršćanskog humanizma, Sertillanges drži da on ima u sebi dimenziju transcendentnog humanizma koji se ne zadovoljava nikakvim površnim razmjerima, napretkom na liniji materije ili duha prepuštena samom sebi. U kršćanskom humanizmu valja razlikovati tri kategorije: kategoriju veličine tijela koja ostvaruje materijalni napredak, kategoriju veličine duha koja uspostavlja postupno znanost i kategoriju veličine ljubavi ili nadnaravne veličine. Taj je poredak veličina u obliku piramide. Osakatiti njezine trodimenzionalne vrijednosti značilo bi uništiti sve, jer su sve tri kategorije veličina u međusobnoj ovisnosti i formiraju jedinstven plan; odgovaraju jednoj stvaralačkoj misli koja nije ničije vlasništvo koje bi se moglo promijeniti. Ta je stvaralačka misao nepoznata izvan Objave, a nalazi se u opasnosti da ne bude ponovno izgubljena zbog lažnih humanizama kao što su: neopoganski humanizam renesanse, Nietzscheov pretjerani humanizam, marksistički podhumanizam, nacionalistički i rasistički humanizam. Međutim, u svim tim humanizmima »evađeoski kvasac« je uvijek djelotvoran i prikladan u svim okolnostima, u svakoj epohi za obnovu pravog čovjeka.

Sertillanges je sklon mišljenju da sve vrste humanizma potajno proistječu iz kršćanske vjere; svi se koriste njezinom snagom da bi oživjeli neprijateljske zahvate. Ne postoji nijedan humanizam koji ne bi bio pod nekim vidikom »božanski«, ali ovaj je humanizam često korumpiran, nepotpun i kad zabludi, ustupa mjesto svim stranputicama. Sertillanges smatra najvećom pogreškom zagovaranje radikalnog humanizma koji bi se zasnivao na čistom realizmu, jer takav humanizam zna biti uzvišen i vrlo razoran, postajući čak iluzijom u svojim vlastitim namjerama i lažnim naličjem svojih obećanja. Tako se želi sazdati čovjeka i čovječnost na sliku svijeta, koja je zacijelo lijepa, ali nepotpuna, jer je odraz nižeg reda, a ne prave slike na koju je čovjek načinjen. Takav realizam, oblikujući čovjeka izvana, izvana ga ograničuje i ponižava; a idealizam koji nastoji uzdignuti čovjeka, ustvari ga gubi u nejasnim pojmovima i pridonosi da ponovno kobno padne, na što je nedavno upozorio i papa Ivan Pavao II. u svojoj enciklici *Veritatis Splendor*.

Za Sertillangesa postoji samo jedan pravi humanizam: onaj koji se temelji na čovječjem duhu, kao što postoji samo jedan pravi spiritualizam: onaj koji se temelji na evanđelju. On polazi od tvrdnje da čovjek – potječući od Boga, usvajajući njegov plan, bivajući povezan s njim vjerom i ljubavlju – posjeduje svoje središte u samom sebi i da je u mogućnosti uza nj napredovati u spoznaji samoga sebe i Izvora svega što postoji. Ako bismo čovjeka promatrali odvojeno od Boga i ako bi on jednostavno postao kozmički sadržaj, svežanj skupljenih snaga, uništili bismo ga u svemu onome što ga čini različitim

28 *Isto*, 57–59.

od drugih, kao i njegovu veličinu u njegovom biću; jer biće ovisi o istinitom bez kojeg je uvijek u opasnosti da propadne.²⁹

Religija ima pozitivnu ulogu u filozofiji, jer uči filozofa da promatra svijet religiozno, a ne kao neki mehanički proces, kolo sreće ili sjajnu zbrku. Kršćanstvo je pobijedilo prirodne religije i za uzvrat je uvelo narav u religiju. Stvorenje nije ništa drugo doli »svjedočenje Boga«, kako to izlaže sv. Toma govoreći o Ivanovu Evanđelju. Bog je Bog, a sjajna zbrka svemira samo je njegova sjena. Za kršćanina svijet nije samo Duša kao za Platona i većinu drevnih mislilaca. To je Providnost u svojoj ulozi, to je Bog umiješan u svoja djela, kako se izražava sv. Augustin, napominjući kako u njima dolazi do izražaja njegova misao, tj. kako je svijet sredstvo njegovih ciljeva.

Pitati za razlog postojanja stvari, po čemu i zašto postoje, znači filozofski poimati svijet. Bogu se pripisuju razna imena. Bog je Moć i dinamizam bića; napetost njihova trajanja; to što u njima nazivamo djelotvornim vrijednostima ili silama dolazi od njega. Bog je Logos i prema tome princip jedinstva, razumnosti, svršnosti u stvaranju. Bog je ljubav i u njemu se opravdava »sveti« optimizam. On je početak, cilj i princip dobrotvorne vatre koja oživljuje sve stvari i sva bića. U ovom smislu Objava posvećuje i potvrđuje sâm predmet naravne filozofije, objavljujući njegov princip i njegov cilj, njegovo božansko podrijetlo i božanski zov koji je upućen ljudskom biću i koje još intimnije obrađuje. Ljudska znanost, tvrdi Sertillanges, ne može umaknuti isključivoj moći materije, osim da se podredi znanosti prvoga Bića, tj. metafizici i teologiji čije je polazište Bog. Mislilac je, kaže, kadar urediti i uskladiti sve svoje spoznaje polazeći od teologije, od Boga.³⁰

Grčka filozofija i kršćanstvo imaju zajedničkih crta i u biti su srodni. To je posebice izraženo u najviših predstavnika grčke filozofije koji su cjelokupnu stvarnost uvijek promatrali povezano s principom sklada, svršnosti i savršenosti, koji daju smisao ljudskom životu i svemu što ga okružuje. U svemu tome krije se zapravo religiozna filozofska ideja, jer je riječ o razumijevanju filozofije starog vijeka i vjere, kao i o razumskom poimanju kršćanstva.³¹ Sokratovo polazište u filozofiji »*Gnothi se auton*« Sertillanges smatra genijalnim upravo zato što je tu riječ o naravi bića koje odlučuje o svojoj sudbini. Pod pojmom sudbina treba razumijevati dovršenu narav, njezin početni dinamizam koji seže sve do svoje konačnice. To znači da se ovo polazište može potpuno prihvatiti tek u kršćanskom poretku; ono je kao sjeme integralne filozofije, kako u moralu tako i u psihologiji. Sokrat je prvi uvidio da o spoznaji ovisi ljudska sudbina i da je čovjekov najveći ideal spoznati samog sebe. No bilo je potrebno da se kršćanstvo pojavi na svijetu i da otvori čovjeku oči glede njegove iskonske sudbine, određenja. Ovdje se Sertillanges poziva na Paula Valéryja koji kaže da je jedino katolicizam produbio čovjekov »nutarnji život« i tako dospio sustavnim putem, određe-

29 A.D. Sertillanges, *nav. dj.* str. 61–63.

30 *Isto*, str. 63–65.

31 *Isto*, str. 114.

nim postupkom otkriti ustrojstvo bića. Upravo u tom je naporu tajna prave filozofije, čija je zadaća da uspostavi transcendentelni red i uočuje jedinstvo svijeta.³²

Kršćanstvo se suprotstavlja onima koji promatraju osobu samo izvana poput stvari, uronjenu u svemir, gdje je ona samo atom ili gdje je osoba u pojedinoj skupini ili društvu samo anonimno sredstvo. Prema Sertillangesu, hegelijanizam je tip takve težnje u općoj filozofiji, a fašizam i razni marksizmi u sociologiji. Zbog toga zaključuje da društvo treba biti u službi čovjeka da bi čovjek mogao lakše postići svoj cilj, svoje savršenstvo koje može biti jedino u Bogu a ne u čovjeku.³³ Na žalost, pogrešno shvaćanje čovjeka postojalo je i u teokraciji, ali i u kršćanstvu. No, to je bio ostatak preživjelih starodrevnih sustava političko–religiozno usidrenih na običajima kojima se kršćanska načela očito suprotstavljaju. Jer svaki totalitaristički poredak, ma kakvo bilo njegovo nadahnuće, samo je organiziranje duhovnog kaosa pod vidikom djelomičnog načela koje ne izražava čovjeka i njegove vrednote, ono što ga čini čovjekom kršćaninom.

Sva ova različita, često i oprečna stajališta u pristupu svijetu i čovjeku, u proučavanju jedne te iste zbiljnosti u kojoj čovjek sudjeluje i o kojoj govori, upućuju na važnost temeljnih načela od kojih mora polaziti svako znanstveno istraživanje. U filozofiji i u teologiji Sertillanges slijedi svog učitelja Tomu Akvinskog, tj. u svom razmišljanju polazi od bića kao prvog što intelekt (um) spoznaje, a ta ga spoznaja nužno upućuje na prvo Biće, prvi Uzrok svega što postoji, na Boga. U poimanju kršćanske filozofije osvrće se na mišljenja svojih suvremenika (M. Blondel, J. Maritain, E. Gilson, H. Bergson), preuzimajući od njih sve što je u skladu s Tominim shvaćanjem filozofije i teologije. Problem stvaraju samo oni mislioci koji smatraju da je filozofija samodostatna, potpuno samostalna i jedina mudrost, te da je filozofiji vjera nepotrebna. Zadaća je kršćanske filozofije upravo u tome da pokaže razumsku stranu vjere. Po Seertillangesovu mišljenju, sasvim je opravdano nazvati kršćanskom filozofijom onu koja je »*de facto*«³³ inspirirana vjerom. Budući da se kršćanska filozofija u biti opredjeljuje za apsolutnu transcendenciju kao i za Božju imanenciju, u mogućnosti je potpunije promatrati i spoznavati sve što postoji.

Filozofiji nije potrebno biti protiv Boga da bi sačuvala svoju autonomiju, dapače, obasjan božanskim svjetlom čovjek bolje spoznaje sebe i svijet u kojem živi. Upravo zato što je otvorena prema svemu, filozofija zadire u svako pitanje i promatra svaki aspekt života, a to znači da joj je svojstveno baviti se i religioznom dimenzijom čovjeka. Sertillanges je i te kako svjestan da se filozofija temelji na posvema razumskim mogućnostima i postignućima, i da se kršćanska filozofija ponajprije bavi vjerom. On dobro zna da je

32 *Isto*, str. 82.

33 *Isto*, str. 96.

razumsko prosuđivanje čovjekov stalni pratilac, bio on vjernik ili nevjernik, pripisivao on svoje postojanje Bogu stvoritelju ili Prirodi koja ga je s vremenom proizvela. Razlikuje određeni utjecaj filozofije na teologiju i obratno. Međutim, drži neprihvatljivim mišljenja nekih da je starodrevna filozofija imala odlučujući utjecaj u formiranju kršćanskog svijetonazora, pa čak i tamo gdje se radi o očitom posuđivanju drevnih filozofskih sustava u tumačenju kršćanstva. Štoviše, uvjeren je da bi starodrevne filozofije ostale zakopane u ruševinama da nije bilo kršćanstva. Zahvaljujući kršćanstvu došle su do izražaja i zasjale novim svjetlom u novoj civilizaciji kojoj je kršćanstvo udarilo temelje. Ističe da se kršćanstvo nije vezalo uz maksime starodrevne filozofije, nego ih je samo upotrijebilo za objašnjenje svog svijetonazora, da kršćanski mislioci ne posuđuju jednostavno filozofske sustave, nego ih transformiraju u tumačenju stvarnosti o kojoj govore.

Za razliku od kršćanskog poimanja svijeta, čitava helenska filozofija utemeljena je na kultu naravi i na afirmaciji naravne potrebe koja se na kraju pobožanstvenjuje. Naprotiv, židovsko–kršćanski kult jest kult Boga koji se širi kao stvaralačko djelovanje u svim smjerovima naravi. Sve spoznajemo u svjetlu Božje mudrosti; i onog časa kad filozofija prizna duhovni izvor iznad sebe, započima novim životom i ona može biti sigurna za svoje postojanje, istražujući neiscrpnu mudrost Božju koja obuhvaća i prožimlje svaku zbilju. S obzirom na razne humanizme u modernoj filozofiji, Sertillanges odlučno ističe da može postojati samo jedan pravi humanizam, kršćanski, dok svi drugi humanizmi samo djelomično i često neispravno promatraju čovjeka. Upozoruje da je humanizam općenito tijekom povijesti, posebno u totalitarničkim režimima, čije je polazište monističko–materijalističko, uvijek bio u opasnosti da izgubi iz vidika čitava čovjeka, njegovu posebnost i nesvedivost na jedno ili mnoštvo, i da je danas osobito u opasnosti da zanemari njegovu duhovnu dimenziju koja se može ispravno razvijati samo u povezanosti s apsolutno savršenim duhovnim Bićem, Bogom.

Zato je prijeko potrebno voditi brigu o lažnim humanizmima koji se lako provlače pod imenom pravog humanizma. Bez cjelovitog promatranja ljudskog bića, njegova podrijetla, svrhe i cilja, geslo bilo koje provenijencije: »Sve za život i u ime čovjeka«, u biti je protiv života, mimo i protiv čovjeka. O tomu svjedoče brojna Sertillangesova djela, primjerice: *La Vie Intellectuelle*, *La Vie Catholique*, *Le Croyant devant la Vie*, *La Vie Intérieure*, *La Vie héroïque*, *Notre Vie*, *De la Vie*, *Le Patriotisme et la Vie sociale*, *La Vie française*, *La Famille et l'Etat dans l'éducation*. To je razlogom da mnogi s pravom smatraju Sertillangesa ljubiteljem života, učiteljem duhovnog života i nezaboravnim tomistom koji temeljito promišlja zbilju i cjelovito promatra čovjeka sa svim njegovim naravnim i nadnaravnim težnjama i potrebama za dovršenjem.³⁴

34 M. Pradines, *Notice sur la vie et les oeuvres du R.P. Antonin Sertillanges*, Institut de France 1951.; M. Fabien Moos, »Un maître de la vie spirituelle. Le T.R.P. Sertillanges, OP«,

Zaključak

Imajući u vidu sve što je bilo rečeno o životu i djelu A.D. Sertillangesa, razvidno je da je on bio mislilac širokih pogleda. Bio je vrstan poznavatelj drevne, srednjovjekovne, moderne i suvremene misli u filozofiji i teologiji. Kao takav bio je ne samo živi svjedok već i sudionik svih događanja na znanstvenom, kulturnom i općenito duhovnom području u Crkvi i u svijetu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Sertillanges je bio zagovornik i graditelj boljeg i humanijeg svijeta na kršćanskim načelima koja su jedina kadra jamčiti sva ljudska prava i dostojanstvo čovjeka. Posebno se trudio oko rasvjetljavanja odnosa Boga, svijeta i čovjeka.

U filozofiji i teologiji Sertillanges se oslanja na nauk sv. Tome Akvinskoga te na tomistički filozofski sustav koji je prema njegovom mišljenju jedini kadar osigurati pravo mjesto, ulogu i autonomiju filozofije, kraljice svih naravnih znanosti, u teologiji, univerzalnoj znanosti, prema kojoj se trebaju ravnati sve druge znanosti, jer se bavi najuzvišenijim, najčasnijim predmetom, Bogom, Izvorom i Počelom svega što postoji. U poimanju kršćanske filozofije Sertillanges dijeli mišljenje svojih suvremenika M. Blondela, J. Maritaina i E. Gilsona: smatra da je zadaća kršćanske filozofije da pokaže nadnaravnost vjere i njezin pozitivni utjecaj na razvoj ljudskog razuma u spoznaji Istine. Jednako tako drži utemeljenim mišljenje kršćanskih filozofa da filozofija, nadahnutu vjerom, poprima vjersko obilježje i da se stoga ona može nazvati kršćanskom filozofijom. Osvrćući se na autonomiju filozofije, Sertillanges pokazuje zašto se filozofija ne protivi Bogu. Dapače, isticao je da čovjek, ako je obasjan božanskim svjetlom, bolje spoznaje sebe i svijet. Filozofija osim toga ima prednost pred drugim znanostima jer je okrenuta prema svemu i jer se bavi svime.

Slijedeći put sv. Tome, Sertillanges je bio svjestan da stvari spoznajemo ne samo umom nego i čitavim bićem. Znao je da su vrata neizmjernog uvijek otvorena i da je najzanimljivije ono što se ne može izreći. Dijelio je i Pascalovo mišljenje da o jednoj stvari ne znamo sve kao i ono Cl. Bernarda koji kaže da bismo sve stvari shvatili kad bismo shvatili samo jednu stvar. Tako se Sertillanges u svom znanstvenom radu držao pravila sv. Tome koji je zastupao da je najvažnija istina, bez obzira odakle ona dolazila. U tome Sertillanges može biti i danas uzor svim znanstvenicima koji tragaju za Istinom, koja je u biti samo jedna, ako je se pravo shvati.

u: *Vie Spirituelle*, sv. 80 (1949), str. 607–623; M.–H. Lelong, *Introduction à A.–D. Sertillanges, Pensées sur la souffrance et la mort*, 1963.; »Le Père Sertillanges a su vivre, présentées par Maurice Lelong, OP«, u: A.D. Sertillanges, *De la vie*, Limoges 1964., str. 13–50; A. Piolanti, »P. Antonin Dalmace Sertillanges, OP. Un tomista da non dimenticare«, u: *Doctor Communis* (Roma), sv. 41 (1988.), br. 1., str. 79–90.

A.D. SERTILLANGES – A 20TH CENTURY CHRISTIAN HUMANIST

Hrvoje LASIĆ

Summary

On the 50th anniversary of the death of A.D Sertillanges, a distinguished French Dominican Father, philosopher and theologian, the author of the article throws light on the turbulent life and numerous philosophical and theological works of this eminent Christian thinker of the twentieth century. Special emphasis is laid on his contribution to the coming closer of modern philosophy and Christianity, his tireless work on connecting human wisdom and human achievements with God's creative works and plans. The author also shows Sertillanges work in creating a more humane world with Christian principles, stressing that only on these principles is it possible to build a better and people orientated world, which would guarantee all human rights and the respect of human dignity.

